

**Ka Jingpule
Shaphang
Ka Ktien**

M. B. JYRWA

Ka Jingpule Shaphang
Ka Ktien

Ban Pynsah Jingkynmaw
Ia I Mei (Blessimai Nongrum)
Bad
Ia I Papa (Howell Davies Khongwir)
Kiba Long
Ki Nonghikai Ba Nyngkong
Jong Nga

Second and Revised Edition - 2009
5000 copies
Published by
The Author
(Ia ka hok tynrai la tyngkai)

KA LAMPHANG

	KA LAMPHANG	i
1.	KA LINGUISTICS	1
2.	KA PHONETICS BAD KA PHONOLOGY	29
3.	KA MORPHOLOGY	46
4.	KA TENSE	54
5.	KA ASPECT	74
6.	KA JINGIAKHLEH KI ASPECT MARKER BAD KI MODALITY MARKER	93
7.	KI KYNTIEN KYLLI	101
8.	KA SHYNRONG JONG KA VERB	116
	KI KOT BA LA PYNDONKAM	124

Ka Lamphang

Kane ka kot kaba lyngkot eh halor katto katne ki jingshisha ba ia dei bad ka jingpule ia ka ktien ka la mih nyngkong ha ka snem 1995. Ka daw jong ka jingmih jong ka ka la long ka Refresher - cum - Orientation Course in Khasi Language Teaching na ka bynta ki nonghikai ha College. Ka la don ka jingpyrkhat hapdeng ki nonghikai ba dei ban thoh bad kren ei ei halor ka phang Ka Jinghikai Linuistics. Ha ka sien shon kaba nyngkong nga la pyrshang ban spel Khasi ia kiba bun ki kyntien kiba na ka English, hynrei ha kane ka kynti nga la pyntylla lut ia kata baroh na ka daw jong ka jingsngew dkhoh kaba jur ban ong lingkwistik haba baroh ki nongpule kim kynnoh satia kumta. Sa kawei pat ka daw jong ka jingpyntylla ka long ba kane kaba spel Khasi ka thap lam sha kaba ki nongpule kin spel bakla ia kito ki kyntien ynda haba ki dei ban thoh shaphang jong ki ha ka English.

Ha kane ka sien shon la pyndap sa ar tylli ki lynnong, bad kita ki long: kawei halor ki kyntien kylli bad kawei pat halor ka Verb Khasi. Ka kot hi ka long ka jingpyrshang kaba rit eh na ka liang jong nga hynrei nga kyrmen ba kan ai jingtip bad jingmyntoi ia ki nongpule. Ka jingpule shaphang ka ktien ka long ka lyngkha kaba iar bad ngan sngewkmen shibun eh lada kin mih nangne sha khmat ki nongpule ki ban tynrong ha lade ia ka jingkit ban nang thoh shuh shuh sa kiwei pat ki thup kiba ia dei bad ka linguistics bad kyrpang eh halor ka ktien Khasi, ka ktien kaba ngi ieit eh.

Ha - Sharing
Lumbhalang
Nongthymmai
Shillong - 7983014

M.B. Jyrwa

Lynnong 3

KA MORPHOLOGY

Ha ka lynnong kaba nyingkong, la kdew ba ka morphology ka long kawei na ki kyrdan jingpule ha ka linguistics bad ba ka long ka jingpule shaphang kumno ia ki kynnoh bad kyntien la pynlong. Don ki stad linguistics kiba kheĩn ba ka morphology ka dei ka bynta jong ka syntax. Lah ban leh kumta lada ngi peit ia kane na ka liang ka jingiadei jong ki kyntien bad ki sentens kiba ki pynlong. Hynrei na ka bynta ka jingsngewthuh jong ki nongpule kiba dang shu sdang, yn buh ia ka morphology ha ka jaka kaba kyrpang na ka syntax.

Ka morphology kum ka jingpule shaphang ki kyntien ka peit ia ki na ka liang ka dur (form) bad kumno ki jingkylla ha ka dur ki wanrah ia ki jingkylla ha ka jingmut, e.g., ka kyntien English **child**, ka kdew ia uwei/kawei u/ka khynnah, hynrei ynda la pyndap sha ka sa da **-ren**, ka kyntien **child** ka kylla **children**. Kane ka jingpyndap ka pynkylla dur ia ka kyntien **child** na ka shi kynnoh sha ka ar kynnoh. Ka jingmut ruh ka kylla na u /kawei u/ka khynnah sha ki khynnah. Mynta ngin shim ia ki kyntien **lada** bad **nga** kum ki nuksa ka jingkylla ha ka jingmut na ka daw jong ka jingpyndap kynnoh shuh. Ka kyntien **lada** ka kdew ia ka jingdon lad sa shawei (alternative) e.g., **Lada phi kwah, shim**. Hangne, ka jingmut ka long ba lada ym kwah te ynnai shim. Ka **lada** ka long ka kyntien ka bym khang lad ia uba sngap ban

jied ia kaba u mon. Kane ka **lada** ka lah ban kylla ha ka dur bad ha ka jingmut ruh lada hapdeng jong ka la bsuh da u **-m** kumta ba ka **lada** ka kylla **lamda** lane **lymda**. Don ki Khasi kiba ong **lamda**, don pat ki ba ong **lymda**. Ka jingmut jong baroh ar ka long kumjuh. Ka jingiapher ka long tang ha u bowel. Ha ka **lamda** u bowel u long u dei u /a/ hynrei ha ka **lymda**, u bowel u dei /i/ bad ha ki jingthoh Khasi la thoh ia u da u **-y**. Haba ka **lada** ka kylla **lamda/lymda**, ka jingkynnoh ka la pher bad ka jingmut ka kylla na ka jingbymkhang lad sha kaba khang lad. e.g. **Lymda phi minot phin pheil**. Hangne ngi iohi ba ka jingminot ka dei tang ma ka hi ka lad ban lait na ka pheil, kata lait na ka minot, ym don shuh da kumwei. Lada ngi shim biang ia u **-m** bad pynsnoh ia u ha ka kyntien **nga** kumta ban pynkylla ia ka **nga** sha ka **ngam**, ngin iohi ba hangne ruh ka don ka jingkylla ym tang ha ka dur hynrei ha ka jingmut ruh. U **-m** haba u ia snoh bad kano kano ka personal pronoun **nga+m**, **ngi+m**, **pha+m**, etc., u kdew ia ka rai ba kata ka personal pronoun ka ai halor ka Verb kaba bud ia ka e.g.

Ngam	
Pham	
	leit
Mem	
Kim	

Ngin iohi lyngba kine ki nuksa ba u **-m** u kdew ia kata kaba ngi ong ka Negation lane ka **jingkynem** ia kaei kaba ka Verb ka ong.

Ngin iohi ruh ba u **-m** u mak ia ka negation ha ka kyntien **lymne**. Ka kyntien kaba ia pyrshah bad ka **lymne**

ka long **lane**. Kane ka kyntien **lane** ka kdew beit beit ia ka jingjied hapdeng kiei kiei kiba ia ryngkat ne ki bym ia ryngkat ruh. e.g., Ka syiar lane ka pylleng. Ka kyntien **lymne** pat ka kdew ba ka jingjied ka iaid ryngkat bad ka jingkyndem (negative): **Ka syiar lymne ka jingai ei ei ruh ngam don**. Kane ka **lymne** ka ia dei kumjuh bad ka kyntien **nor** ha ka English.

Na ka liang ka morphology ngi lah ban ong ba u **-m** u dei uba kdew ia ka negation, bad kum u marker of negation ngin shem ia u ha ka kyntien **khlem** bad **shym** ruh. Kine baroh ar ki dei Pre Verbal Negative Marker (Ki kyntien ba kdew ia ka negation bad kiba ieng ha shuwa ka Verb), e.g.,

Um shym leit / u khlem leit.

Ia ka kyrdan jingpule morphology lah ban bynta ha ki ar bynta; (i) Ka Inflectional Morphology, bad (ii) ka Derivational Morphology. Kaba nyngkong ka peit ia ka jingkylla ha ki kyntien da kaba bsuh dak ne bsuh bowel / konsonan hapdeng ne hadien ha ka kyntien. Ha ka Khasi ym da don bun ki nuksa ia kum kine ki jingkylla. Lait noh ka **lymda**, bad **lymne** sa tang - **ka**, - **ki**, - **pha**, - **phi** ki long kiwei pat ki nuksa jong ka Inflectional Morphology. Ka derivational morphology ka long ka rukom jingpynneh ne jingpynkylla ia ki kyntien da ka buh kynnoh shuh shuh na shuwa, hapdeng ne nadien, e.g., buh **jing-** na khmat ka Verb e.g., **khang** ban ioh ia ka kyntien **jingkhang**. Hapdeng **jingkhang** lah ban bsuh sa da kawei ka kynnoh - **pyn-** kumta ba **jingkhang** ka kylla **jingpynkhang**. Ka ktien Khasi ka pyndonkam bha ia kane ka buit pynneh kyntien ia kaba la tip kum ka compounding

bad ia ki kyntien kum **jingpynkhang** la khot ki Compound Word. Ka jingthaw ne jingpynneh kyntien ha ka Khasi ka long beit na ka liang kadiang, kata na shuwa ka kyntien ia kaba yn pynneh. Ha kiwei kiwei pat ki ktien, ka jingpynneh ka lah ban long nadien ruh, e.g., **propose** kylla **proposition** da kaba buh - **ition** nadien **propose**. Ha ki kot Kramar la tip ia kane ka jingpynneh da ka kyrteng **Affixes** kaba kynthup ia ki **prefix (jing, pyn)**; **infix** kum - **m** ha ka kyntien **lymda**; bad **suffix** kum - **ation** ha **accusation**. Ki American Structuralist, kata ki stad linguistics na America ba la tip da ka kyrteng Structuralist, ki ong ba ka jingpynneh kyntien da kaba pyndap ne bsuh dak ne kyntien ka dei ka Morphemics. Ki ong ba lada ka jingpule ka long khamtam ban lap kumno kine ki jingpynneh kyntien ki trei kam ha kawei ka por, ia kata ka jingpule yn khot Morphemics, hynrei lada peit ia ka histori jong ki jingkylla baroh ia kata yn khot ka morphological analysis.

Kaba donkam eh ban sngewthuh ha ka jingpule morphology ka long ka jingmut jong ka kyntien **morpheme**. Kine ki morpheme ki dei ki bynta kiba rit duh kiba don jingmut ha ka Kramar, kata, ki long ki bynta ia kiba ym lah phiah shuh. Kine ki kyntien harum kiba don ha ka liang kadiang lah ban ong ba ki kynthup ia ki morpheme kiba pher kat kum ba ki paw ha ka liang kamon.

boys	=	boy	+	-s
loved	=	lov(e)	+	-ed
ngam	=	nga	+	-m
jingkhang	=	jing	+	khang
pyndeng	=	pyn	+	deng

Ka jingphiah ia kine ki nuksa kumba la leh haneng ki pynpaw shai ba ia kine ym lah ban phiah shuh da kumwei, kata ia ka kyntien e.g. **boys** lah ban phiah tang ha kine ki ar: **boy** bad **-s**. Kine baroh ar ki bynta jong ka kyntien **boys** ki long kiba don jingmut. **boy** ka mut khynnah bad **-s** ka mak na ka liang ka kramar ia ka jingbun ki khynnah. Lada phiah shuh shuh ia ka kyntien **boy** kata ka jingphiah kan ym long shuh kaba don jingmut na ka liang ka kramar. (Kan long kaba don jingmut ha ka phonetics bad phonology hynrei kita kim dei ka bynta jong ka morphology). Ia kiba kum kine ki lyngkhot bym lah phiah shuh la khot ki morpheme.

Na kine ki nuksa lah ban iohi shai kdar ba ki morpheme ki lah ban long: (i) tang kawei ka sur sawa, bad (ii) ki kynnoh,, (iii) ki kyntien. Na kitei ki morpheme ba la phiah kine ki kyntien **boy, love, nga, khang** bad **deng** ki lah ban ieng tang ma ki hi ha ki sentens ba pher ba pher. Ia kiba kum kine la khot ki **Free morpheme**. Hynrei **-s, -d, -m, jing-** bad **pyn-** kim lah satia ban ieng tang ma ki hi. Kine ki don jingmut tang ha ka kramar bad tang ynda ki la ia snoh bad ki Free Morpheme kum ha kitei ki nuksa haneng. Ia kine kiba shu snoh ha kiwei la khot ki **Bound Morpheme**.

Ha ka jingpule ia ki morpheme ka long kaba donkam ban sngewthuh ba ki morpheme kim don sah tang kawei ka jingmut. Shisha, ka jingmut jong ki ka shong eh kat kum ka jingpyndonkam ia ki. Don pat ki morpheme kiba i kumjuh kumjuh na ka liang ka kynnoh bad lehse ka spel dak ruh, hynrei kiba ka jingmut jong ki ka iapher bak lybak kawei na kwaei.

Mynta ngin peit ia ka **jing-**. La shim kyllum ba ka kynnoh **jing-** ka pynkylla ia ka kyntien na ka Verb sha ka abstract noun, e.g., **jingsuk, jingbha**. Lada peit bha, ngin shem ba kane ka kynnoh ka pynkylla ruh ia ka Verb sha ka noun (instrumental noun) bad ka thew ia ki tiar da kiba ngi leh ei ei e.g., **jingtap**: ka tiar da kaba ngi tap. Pynban kane kajuh ka jingiasnoh ki morpheme **jing-** bad **tap**, ka lah ruh ban kdew ia ka abstract noun lada ka jingpyndonkam ia ka ka long kum ha kane ka sentens: **Ka jingtap pat ruh kaba la i torti sat**. Hangne **jingtap** kam kdew ia ka tiar hynrei ia ka jingsngew ne rukom long(attitude) kaba iaid ryngkat bad kata ka jingleh, namarkata, **jingtap** ka dei ka abstract noun.

Ka kyntien **-pyn** ruh ka don ar jingmut. Kaba nyngkong ka kdew ia kaba uwei (mano-re-mano) u long ka daw na ka bynta kiwei pat lane u leh ei ei na ka bynta kiwei. e.g., **pynleh** ha ka sentens: **Sngewbha pynleh lem seh ia kane** Hangne ngi iohi ba uwei u pynleh lem na ka bynta kiwei. **pynthoh, pynteh, pynthied** ki long kiwei pat ki nuksa.

Kawei pat ka jingmut jong ka morpheme **pyn-** ka long uwei (mano-re-mano) u long ka daw jong ka jingjia kaba ka Verb hi ka kdew. e.g., **pynhoit** ha ka sentens: **U pynhoit ia ka dud**. Kane ka sentens ka kdew ba ka dud kam shym hoit hi hynrei ba don uwei uba pynlong ia ka dud ban hoit lane uba long ka daw jong ka jinghoit. Kiwei pat ki nuksa kiba kdew ia kane kajuh ka jingmut jong ka **pyn-** ki long **pyndait, pynshit, pynkhiah, pynbiang, pynshoi**. Ia kine ki Verb lah ban khot ki Causative Verb.

Kane ka pynkynmaw ia ngi sa ia kiwei pat ki kyntien kiba don bad ka kynnoh **pyn-** ha khmat: **pynban, pyntha**.

Ha kine ki kyntien ka kynnoh **pyn**-kam i kumba ka dei ka bound morpheme namar ki kynnoh kiba bud ruh kim long kiba ngi lah ban ong ba ki dei ki free morpheme ne bound morpheme. Kine kim don jingmut ei ei ha ki hi. (Hynrei **pynban** kan hap ha ka jingbatai haneng lada ka jingmut jong ka ka long ba uwei un **ban** lem). Namarkata, ka jingpynkut nia ka long ba kitei ki kyntien haneng ki long ha la ka jong ka jong ki kyntien bad namarkata, ki dei ki morpheme kiba don ruh haduh ar kynnoh.

Kawei pat kaba dei ban iohi, kumba la kdew sha khmat ka long ba ki morpheme ki lah ban i kumba ki dei kijuh, hynrei ha ka jingshisha pat ki long kiba ia pher. Ia kiba kum kine ki ong ki **Homonym**. Don bun ki nuksa ia ki homonym ha ka ktien Khasi. Ka morpheme **la** kum ka past tense marker ka don kine ki homonym harum:

- la* – possessive marker : *Shim la ki jong ki jong ki kot.*
la – conditional marker : *Ngim tip la un wan ne em.*
la – insistence marker : *Ngan mih la ka mih.*

Kine ki **la** ki pher na ka **la**- kaba long ka bynta jong ka **lajong**, bad ka **-la** ka dei ka bynta jong ka **man la** bad **mamla, pela, tala**. Ha kine, ka **la** kam dei ka morpheme kyrpang hynrei ka bynta jong ki kyntien kiba baroh kawei ki long ki free morpheme.

Na kaba la kdew, ka shai ba ka jingbatai kaba ia dei bad ka kyntien morpheme ka long ba ka morpheme (lane morph, don kiba ong tang morph) ka dei ka bynta kaba rit duh ha ka Kramar bad ka dei ruh ban long ka bynta kaba don bad ka jingmut. Ka morpheme ka lah ban long ka kyntien lane ka kynnoh lane kawei ka jingsawa bowel ne konsonan.

Ka bynta kaba lai jong ka linguistics ka dei ka syntax ne ka Kramar. Ia kane yn ym kren ei ei ha kane ka kot namar ba lada dei ban thoh ia ka, donkam kawei ka Kitab kaba kyrpang halor jong ka.